

IHF a Československo leden a březen 1989

Záznam Geralda Naglera a Tanji Petovarové o návštěvě Československa ve dnech 27.-30. ledna 1989, určený členům Rady národních helsinských výborů

Situace lidských práv je v Československu vážná. Události, ke kterým došlo během takzvaného Palachova týdne, situaci jen zhoršily. Když chtěl Václav Havel spolu s přáteli položit květiny na Václavském náměstí na místo, kde před dvaceti lety spáchal Jan Palach sebevraždu, policie jim v tom zabránila a zadržela je. Zatčení Václava Havla a dalších pobouřilo velké množství pražských občanů, kteří se spontánně shromáždili k pokojné demonstraci. Byli brutálně napadeni policií, která hrubě zacházela i s náhodnými kolemjdoucími.

Dny 15.-20. ledna světu názorně ukázaly, že státní moc ČSSR nerespektuje helsinský Závěrečný akt ani závěrečný dokument vídeňské následné schůzky KBSE, který byl přijat v témž týdnu.

Předseda IHF Karel Schwarzenberg a generální tajemník IHF Gerald Nagler plánovali cestu do Československa. Požádali Tanju Petovarovou, jednu z předsedkyň Jugoslávského helsinského výboru a zkušenou obhájkyni v politických procesech, aby se k nim připojila.

Účelem cesty bylo:

1. prozkoumat situaci v Československu;
2. nabídnout podporu Československému helsinskému výboru;
3. projednat, jak pomoci Václavu Havlovi a dalším osobám uvězněným za svou činnost v oblasti lidských práv;
4. navázat neformální dialog s Výborem československé veřejnosti pro lidská práva, kterému předsedá prof. dr. Zdeněk Dienstbier (v lidskoprávním žargonu GONGO: Government Organized Non-governmental Organization neboli

Vládou organizovaná nevládní organizace);

5. podpořit uspořádání semináře o lidskoprávních záležitostech a nezávislosti soudnictví v Československu na Univerzitě Karlově v Praze.

Československé orgány však bez udání důvodu odmítli Karlu Schwarzenbergovi udělit vízum. IHF společně s rakouskými a švýcarskými úřady se proti tomuto rozhodnutí ostře ohradila. Vízum sice bylo Karlu Schwarzenbergovi o tři dny později uděleno, avšak už příliš pozdě na to, aby mohl odcestovat.

I. Setkání s Československým helsinským výborem v sobotu 28. ledna 1989 v domě prof. dr. Jiřího Hájka, předsedy Československého helsinského výboru. Semináře se zúčastnili:

Dr. Jiří Hájek

Zdeněk Jičínský, právník

Václav Malý, katolický kněz

Jan Štern, novinář

Ladislav Lis, právník

Jiří Dienstbier, novinář

Libuše Šilhánová, socioložka

Petr Uhl, inženýr

Michael Dymáček, matematik

Diskutovalo se o následujících tématech:

- a) protesty proti policejní brutalitě;
- b) výzva úřadům požadující propuštění osob zatčených během října a posledního lednového týdne (z nichž Václav Havel a Jana Petrová jsou členy helsinského výboru) i politických vězňů odsouzených dříve;
- c) požadavek spravedlivého procesu pro všechny zadržené nebo obviněné osoby;
- d) účast pozorovatelů při nadcházejících politických procesech;
- e) protesty proti jakémukoli omezování svobodného vycestování z Československa, které se používá jako trest za politický disent;
- f) organizace semináře na Univerzitě Karlově v Praze s diskusí na téma:

porušování lidských práv,
nezávislost soudnictví.

Zjistili jsme, že v Československu jsou právní otázky pro oblast lidských práv velmi důležité, protože trestní a procesní právo dává donucovacím orgánům značnou pravomoc k libovolnému zacházení s podezřelými. Nedostatečné uplatňování principu nezávislosti znemožňuje obhájčům ovlivňovat trestní řízení nebo efektivně hájit klienty. V tomto ohledu může být podpora právních odborníků z IHF důležitá pro vývoj situace lidských práv v Československu.

Členové Československého helsinského výboru ocenili návrh IHF započít projekt reformy trestního práva a trestního řízení v ČSSR a v ostatních signatářských státech KBSE.

g) Dále se diskutovalo o tom, jak využít nový mechanismus Vídeňského závěrečného dokumentu, jenž umožňuje každému účastnickému státu KBSE vyzvat jakýkoli další zúčastněný stát k plnění povinností stanovených KBSE a upozornit ostatní zúčastněné státy na případy jejich porušování.

Členové Československého helsinského výboru popsali konkrétní případy extrémní policejní brutality a sadismu. Policie používala násilí nejen vůči demonstrantům, ale i kolemjdoucím, například vůči dvanáctiletému chlapci nebo osmaosmdesátiletému muži. Některé důvěryhodné osoby, které byly svědky demonstrace, mezi nimi lékaři a psychologové, měly dokonce vážné podezření, že příslušníci policie jednali pod vlivem drog a/nebo alkoholu.

To vzbudilo v řadách veřejnosti, včetně všeobecně uznávaných intelektuálů z mimoopozičních kruhů takové spontánní a silné rozhořčení, že přibližně tisíc prominentních československých občanů podepsalo petici adresovanou Ladislavu Adamcovi, předsedovi federální vlády ČSSR. Petici iniciovala skupina intelektuálů a umělců, malířů, spisovatelů apod., která požaduje propuštění Václava Havla a dalších jako podmínku pro navázání dialogu s úřady.

II. Návštěva Olgy Havlové, Ivana a Dagmar Havlových, tj. manželky, bratra a švagrové Václava Havla. Všichni tři zdůraznili, jak důležité je skoncovat s nenávistnou praxí československých orgánů, které dissent napadají nepravdivými články, v nichž očerňují uznávané občany; Václavu Havlovi

například přisuzují gestapáckou mentalitu. Dále vyzdvihli důležitost spravedlivých a veřejných procesů se zadrženými a/nebo obviněnými. Jako příklad uvedli Ivana Havla, který byl v roce 1981 zadržen a obviněn z trestných činů, ale po propuštění nikdy neproběhl proces, v jehož rámci by mohl prokázat svou nevinu a obnovit svou právní bezúhonnost.

Obhájci Václava Havla jsme nabídli právní podporu a diskutovali jsme, jak vyslat pozorovatele k soudními líčení s Havlem a s dalšími.

Také jsme navštívili některé jiné lidskoprávní aktivisty, včetně Anny Marvanové, Milana a Evy Šimečkových (Bratislava), Milana a Jitky Uhdeových (Brno) a Jana Urbana s manželkou. Osobní situace každého z nich je velmi špatná, všichni včetně manželek přišli o práci, čelí pravidelnému pronásledování, jako jsou domovní prohlídky a zastrašování, a jejich děti nesmějí studovat na vyšších školách. Všichni již dlouho trpí tíživou společenskou izolací. Vlivem nedávných událostí se jejich podmínky částečně změnily, včetně navázání kontaktu s lidskoprávními aktivisty ze zahraničí. Toto prolomení izolace zahraničními návštěvami, pozvánkami a snahou obstarat jim pasy a víza je pro ně velice důležité.

Jan Urban a Petr Uhl vytvořili centrum pro volný pohyb informací, aby se zlepšila výměna pravdivých a nezávislých zpráv mezi různými východoevropskými zeměmi a Jugoslávií.

IHF všechny tyto aktivity a iniciativy vše podporuje a velmi si váží odvahy, čestnosti a vytrvalosti nezávislých iniciativ v Československu.

III. Dne 10. prosince 1988 ČSSR veřejně oznámila **vznik oficiální lidskoprávní organizace**, jejímž předsedou je prof. dr. Zdeněk Dienstbier, která o sobě prohlašuje, že je nezávislá. To ukáže praxe. Zatím máme důvody k ostražitosti. Mezinárodní helsinská federace nicméně prohlašuje, že pro ni je partnerem její člen, helsinský výbor s předsedou Jiřím Hájkem.

S výborem Dr. Dienstbiera jsme uspořádali setkání za účelem zahájení dialogu. Doufáme rovněž, že by mohli být nápomocni při navazování dialogu IHF a Československého helsinského výboru s československými úřady. Jelikož byl prof. dr. Dienstbier nemocný, sešli jsme se s jeho zástupcem JUDr.

Vladimírem Fleglem. Trvali jsme na účasti Jiřího Hájka, což bylo nakonec neochotně akceptováno. Atmosféra během setkání se však postupně zlepšovala.

Ohradili jsme se proti nedávným zatčením a vyslovili jsme přání, aby se jejich výbor přetvořil ve skutečně funkční lidskoprávní organizaci, která umožní zlepšení lidskoprávní situace v zemi a nebude existovat pouze na papíře.

Také jsme s nimi diskutovali o projektu nezávislého soudnictví, který navrhla Tanja Petovarová; vyjádřili zájem spolupracovat na něm s Československým helsinským výborem. Zmínili možnost pomoci nám s plánovaným seminářem o lidských právech na Univerzitě Karlově v Praze.

JUDr. Vladimír Flegl nás informoval o agendě jejich výboru:

1. prověřovat, zda jsou československé zákony v souladu s mezinárodními zákony;
2. dodržování zákonů;
3. právní normy všeobecně vylepšovat a zpřesňovat;***
4. zveřejňovat všechny mezinárodní pakty a dohody v oblasti lidských práv, včetně Závěrečného aktu z Helsink;
5. zřídit ústavní soud.

Závěrečné poznámky

Navzdory hrubému policejnímu zacházení s nezávislými aktivisty byla atmosféra na našich setkáních velice optimistická. Členové nezávislých skupin, včetně signatářů Charty 77, nejsou již tolik izolováni jako dřív, mladí lidé se čím dál tím víc zapojují do diskuse o politické budoucnosti a lidskoprávní situaci v ČSSR a zdá se, že většina lidí doufá, že dříve či později budou mít silnější pozici ve státě politikové naklonění reformám.

Zatím, a to je velmi důležité, nám extrémně nestabilní situace v Československu umožňuje používat veškerý náš vliv k podpoře pozitivního vývoje v této zemi.

*** Body 2 a 3 jsou zřejmě nepřesně formulovány, výbor mohl maximálně navrhnout.